

GEA, FLORA ET FAUNA

Sobre prejudicis i confusions florístics o taxonòmics, amb l'excusa de *Vicia melanops* Sibth. & Sm.

Josep Vigo*

Rebut: 04.12.12

Acceptat: 14.01.13

Resum

La troballa inicial (1972, 1977) d'aquesta lleguminosa a les muntanyes de Prades ens ha portat a fer un repàs de les dades més rellevants de què disposem sobre l'espècie, sobretot a Catalunya i a la Mediterrània occidental. La conclusió principal és que els coneixements actuals no ens permeten d'elucidar si es tracta d'una planta autòctona o d'un tàxon exòtic naturalitzat a casa nostra. Amb aquest pretext, presentem algunes reflexions generals sobre la casuística que afecta les interpretacions i les valoracions que solen fer-se de la flora d'un territori.

PARAULES CLAU: *Vicia melanops*, Catalunya, Europa occidental, interpretació i valoració de la flora.

Resumen

Sobre prejuicios y confusiones florísticas o taxonómicas, con el pretexto de *Vicia melanops* Sibth. & Sm.

El hallazgo inicial (1972, 1977) de dicha leguminosa en las montañas de Prades ha llevado al autor a revisar los datos más relevantes de qué se dispo-

ne sobre esta especie, básicamente en Cataluña y en el Mediterráneo occidental. A su parecer, los conocimientos actuales no permiten elucidar con seguridad el carácter autóctono o naturalizado del taxón en la zona de Prades. Ello le da pie a formular algunas reflexiones genéricas sobre la casuística que afecta a las interpretaciones y valoraciones que acostumbran a hacerse de la flora de un territorio.

PALABRAS CLAVE: *Vicia melanops*, Cataluña, Europa occidental, interpretación y valoración de la flora.

Résumé

Sur des préjugés et des confusions floristiques ou taxinomiques, sous prétexte de *Vicia melanops* Sibth. & Sm.

La trouvaille initiale (1972, 1977) de cette légumineuse dans les montagnes de Prades a mené l'auteur à faire une révision des données plus significatives concernant *Vicia melanops*, surtout en Catalogne et en Méditerranée occidentale. Il pense que la situation actuelle des connaissances ne permet pas d'élucider s'il s'agit d'une plante autochtone ou d'un néophyte naturalisé dans le pays. À ce propos, il formule quelques réflexions générales sur les faits et les préjugés concernant les interprétations et l'évaluation qu'on peut faire de la flore d'un territoire.

* Secció de Ciències Biològiques. Institut d'Estudis Catalans. A/e: jvigo@ub.edu

MOTS-CLÉS: *Vicia melanops*, Catalogne, Europe occidentale, interprétation et évaluation de la flore.

Dades sobre *Vicia melanops*

La primera notícia escrita sobre l'existència d'aquesta espècie a Prades, i a tota la península Ibèrica, es troba a Masalles (1983). Aquest la inclou en una *Addició* al seu catàleg, tot indicant que la planta fou herboritzada l'any 1977 per B. de Retz, que el 1978 creixia als regalls de la carretera de Poblet a Prades i que el maig de 1981 havia estat recollida per J. M. Ninot al tossal de la Baltasana. També el volum I de la *Flora dels Països Catalans* (Bolòs & Vigo, 1984, redactat força abans) inclou aquesta espècie i n'indica igualment aquell primer recollector.

El testimoni inicial era, doncs, un plec d'herbari dipositat per Retz al BC (número 630230), l'etiqueta del qual especifica, entre altres coses, que la planta creixia al llarg de la carretera de Vilanova de Prades, en talussos herbosos ombrívols, a 900 m d'altitud, i que hi era molt localitzada però molt abundant (milers de peus). També hi fa constar que es tracta d'una planta «paraissant nouvelle pour la flore de l'Espagne».

La interpretació inicial (Masalles, *l.c.*) fou que l'espècie era segurament d'introducció recent i que semblava expandir-se. Al volum corresponent de *Flora iberica*, Romero Zarco (1999) té per certa aquesta opinió. Semblantment, en el seu *Llibre Vermell* (Sáez *et al.*, 2010), Sáez manifesta que hi ha dubtes sobre l'espontaneïtat d'aquesta espècie al territori. Les raons que se solen adduir per a aquesta consideració són que la planta no havia estat trobada anteriorment en aquelles muntanyes –ni tan sols pels autors de la flora regional (Masclans & Batalla, 1966), els quals hi havien herboritzat els anys cinquanta– i que l'espècie en qüestió hi ocupa ambients marginals o

influïts per l'home; arguments que a mi no em semblen pas inqüestionables.

Vicia melanops s'estén per l'Europa meridional, des de les costes orientals de Turquia fins a la Provença (departament de Var), passant per les penínsules Balcànica i Italiana i l'illa de Sicília. En altres regions europees, com ara Bèlgica, s'hi troba localment naturalitzada. En territori francès, diversos autors la consideren introduïda en la majoria dels indrets on s'ha trobat, de vegades des de força anys enrere, com ara l'Alvèrnia (1903, vegeu Alleizette, 1961); en altres casos, en anys relativament propers, com als departaments de l'Ardecha (Lavagne & Médail, 1995) i la Loira (Munoz, 2004). A la regió de Provença-Costa Blava s'hi coneix des de temps antic i s'havia donat com a autòctona; malgrat que algun botànic (Chassagne, 1956) cregués que es tracta d'un element exòtic, autors més recents, com ara Guinochet & Vilmorin (1984), continuen considerant-la una planta pròpia de la zona, i oficialment és una espècie protegida. En tots aquests països viu a les vorades, als guarets i ermassos, als boscos secs, als llocs rocosos... A Prades apareix d'una manera semblant a les vores de camí, a les clarianes de bosc, als pradells d'annuals..., però no preferentment en indrets alterats. La seva ecologia al territori no sembla, doncs, gaire especial.

He revisat els plecs de lleguminoses recollectats per Batalla i Masclans a les muntanyes de Prades, inclosos en l'herbari de l'Institut Botànic (BC), i he comprovat que la planta no hi figura amb aquest nom. Tampoc no apareix per error en plecs atribuïts a espècies properes, plecs que són, d'altra banda, discretament nombrosos (quatre de *V. lutea* i tres de *V. hybrida*). En canvi, a l'herbari de la Universitat de Barcelona (BCN) he trobat dos testimonis, menys antics, que havien passat desapercibuts. L'un (BCN 86660) és un espècimen recollit a les muntanyes de Prades per J. Torrella l'any 1972 i determinat correctament per J. Devis

---

molt més tard (1992). L'altre testimoni (BCN 86521) fou recol·lectat l'any 1976 per Pujadas i Molero a Vilanova de Prades (900 m) i donat com a *Vicia lutea* L. subsp. *lutea*.

La primera observació d'aquesta planta a Prades es remunta, doncs, al 1972. Que ningú no la hi hagués esmentat abans no demostra pas que no hi existís; també podria voler dir que ningú no la hi va veure o que, si la hi va veure, no la va reconèixer (com en el cas dels plec del BCN).

D'altra banda, *Vicia melanops* no seria pas l'única espècie mediterrània que, des de terres més orientals, ateny la península Ibèrica pel nord de Catalunya i s'hi endinsa poc o molt. N'hi ha uns quants exemples: *Calicotome spinosa* (L.) Link., que avança fins al territori diànic; *Aristolochia rotunda* L., que s'estén de Turquia a Itàlia i Provença i descendeix fins al Baix Llobregat; *Medicago praecox* DC. que no va més enllà del Maresme; *Paliurus spinachristi* Mill., que arriba amb penes i treballs a Barcelona... I, més significativament, hi ha dos casos que podrien ser paral·lels al de *V. melanops*: *Carex olbiensis* Jord., que es troba ací i allà a les comarques marítimes septentrionals, fins al Vallès i a Montserrat, i salta a Prades i al Baix Camp, i *Ranunculus monspeliacus* L., que d'Itàlia i Provença ateny el Rosselló i reapareix al Vallès i a Prades.

Al meu parer, doncs, no es pot asseverar taxativament que la lleguminosa que ens ocupa tingui l'estatus d'espècie introduïda a les muntanyes de Prades. Potser estudiant amb detall les característiques biològiques i genètiques de les poblacions comarcals, hom podria arribar a alguna conclusió versemblant.

Comentaris sobre fets i prejudicis a l'hora de valorar una flora

Un cop en aquest context, voldria fer unes breus reflexions sobre l'existència o la inexis-

tència de les plantes en un territori en relació amb coneixements, citacions i interpretacions. Ho presentaré en forma d'enunciats concrets.

a) Si l'existència d'una planta en un indret pot ser asseverada pel qui la hi ha observat o recol·lectat, o pot quedar confirmada per algun testimoni material (generalment un plec d'herbari), la inexistència és indemostrable. Hom pot emetre afirmacions o fer suposicions raonables (per exemple, que *Dryas octopetala* no creix a Collserola, o que *Berberis cretica* no es fa a les Balears), però s'ha d'anar amb peus de plom en els casos menys incontestables. Jo mateix havia dubtat de l'existència de *Viola odorata* a la Vall de Ribes, malgrat les citacions precedents, i després la hi vaig trobar, localitzada però abundant.

b) La troballa d'una planta en una regió depèn de la intensitat d'exploració del territori, de la perspicàcia de l'observador, de l'estat fenològic de les poblacions en un moment concret i, sovint també, de la sort.

c) A més, hi té un paper important la manca de prejudicis. Si algú suposa que tal espècie no es fa a tal lloc, o no compta que hi pugui ser, difícilment la hi trobarà i, si la hi troba, la confondrà amb una altra. Fins fa poc, ningú no s'imaginava que *Juniperus thurifera* creixés a la Vall Ferrera, i els botànics (no pas dos ni tres) que la vam veure o, fins i tot, que la vam tenir davant del nas, no la vam saber reconèixer.

d) També hi influeixen, encara més, les aspiracions i els desitjos previs. Algú que vol trobar una espècie en un lloc, o que li resulta abellidor que tal planta sigui la que voldria que fos, és fàcil que s'enganyi ell mateix i acabi trobant allò que no existeix. Sovint, els botànics afeccionats creuen que han descobert una espècie rara en un lloc aparentment adequat perquè la il·lusió els traeix. Moltes citacions de *Leontopodium alpinum* dels Pirineus catalans

han tingut, com s'ha pogut comprovar, aquesta explicació. I els botànics professionals no s'escapen pas sempre d'aquestes confusions; consulteu els herbaris i us en fareu càrrec.

e) Els prejudicis a favor i les ganes d'exagerar mèrits (o de menysvalorar els col·legues) també han incidit, de vegades, en les falses troballes de tàxons nous per a un territori. Fins i tot les descripcions de pretesos tàxons inèdits (el nom dels quals va seguit del nom del descriptor) poden interpretar-se de vegades com a «debilitades humanes» (López González 2001).

f) Una altra font d'error són, de vegades, les consideracions «lògiques» sobre l'existència d'una espècie en una determinada àrea o en un ambient concret. Les indicacions d'*Oxytropis foucaudii* al Ripollès o de *Saxifraga catalaunica* al Capcir tenen una falsa base fitogeogràfica; i les de *Pedicularis palustris* en algunes molles responen a un prejudici de base ecològica.

g) És molt important per a detectar una planta, ja classificada, la coneixença prèvia que se'n tingui. Les plantes que es poden veure fàcilment al primer cop d'ull són les que es coneixen, i una planta inconeguda pot passar per malla. Aquest pot ser el cas de la mateixa *Vicia melanops*; B. de Retz la va detectar amb facilitat perquè ja la coneixia del territori francès.

h) La fiabilitat de dades pretèrites, tot i que no les avalin testimonis d'herbari, no es pot posar en dubte pel simple fet que són antigues. Una altra cosa és que, en ciència, s'ha de ser crític amb tothom, començant per un mateix. Quan algú detecta un error personal, el més raonable, per mor de desfer confusions, és reconèixer-ho explícitament, en comptes de voler-ho dissimular (com passa sovint).

i) La interpretació de l'ecologia, la situació o l'estatus d'un tàxon mal conegut o trobat de fa poc no es pot fer precipitadament o amb la intenció de crear mèrits propis o escatimar-los als altres. Quan es va trobar *Crassula campes-*

tris al Baix Llobregat, l'any 1969, aviat hi hagué qui va voler creure que es tractava d'una introducció recent. Per això, Web i Akeyrod, en la segona edició de la *Flora Europaea* (Tutin *et al.*, 1993), afirmaven «vint-i-quatre anys després!» que la planta es trobava «naturalized at one station in N. E. Spain (near Barcelona)». La troballa posterior d'aquest tàxon al cap de Creus (Franquesa, 1985) i al País Valencià, i més endavant a Castella, Múrcia, Extremadura, l'Algarve, Sicília..., va sembrar dubtes i devia, suposo, remoure consciències.

Conclusions

Pel que fa a *Vicia melanops*, les dades que se'n tenen actualment no permeten d'afirmar amb seguretat que es tracti d'una espècie autòctona de les muntanyes de Prades ni que hi hagi estat introduïda en temps moderns.

De manera general, la casuística que afecta les dades florístiques o taxonòmiques aconsella que la valoració dels tàxons i la interpretació corològica de qualsevol planta es faci amb cautela i amb tot el rigor possible.

Regraciaments

Haig de regradar en particular el col·lega L. Sáez, que ha revisat l'original d'aquest article i m'ha proporcionat diverses dades que l'han millorat sensiblement.

Bibliografia

- ALLEIZETTE, CH. D., 1961. *Vicia melanops* Sibth. & Smith en Auvergne. *Le Monde des Plantes*, 633: 6-7
- BOLÒS, O. DE & VIGO, J., 1984. *Flora dels Països Catalans*. Vol. I. Barcino. Barcelona.
- CHASSAGNE, M. 1956. *Inventaire analytique de la flore d'Auvergne et contrées limitrophes*. Lechevalier. París.
- FRANQUESA, T. 1985. Notes florístiques II: Aportacions a la flora catalana. *Collectanea Botanica* (Barcelona), 16: 239-240.

-
- GUINOCHET, M. & VILMORIN, R. DE, 1984. *Flore de France*. Fasc. 5. Centre National de la Recherche Scientifique. Paris.
- LAVAGNE, A. & MÉDAIL, F., 1995. *Vicia melanops* Sibth. & Sm. P. 476. In: *Livre rouge de la flore menacée de France*, I OLIVIER, J.; GALLAND, J. P.; MAURIN, H.; ROUX, J. P. [et al.]. Museum National d'Histoire Naturelle Conservatoire Botanique National de Porquerolles & Ministère d'Environnement. Paris.
- LÓPEZ GONZÁLEZ, G., 2001. *Los árboles y arbustos de la Península Ibérica e Islas Baleares*. Mundi-Prensa. Madrid.
- MASALLES SAUMELL, R. M., 1983. *Flora i vegetació de la conca de Barberà*. IEC. Arx. Sec. Ciències LXVIII.
- MASCLANS, F. & BATALLA, E., 1966. Flora de los montes de Prades (continuación). *Collectanea Botanica (Barcelona)*, Vol. VI, Fasc. IV: 609-695.
- ROMERO ZARCO, C., 1999. *Vicia* L. In: CASTROVIEJO, S. [et al.] (ed.). *Flora iberica*. Vol. VII(I). *Leguminosae* (partim): 260-417. Real Jardín Botánico. CSIC. Madrid.
- MUNOZ, F., 2004. *Vicia melanops* Sibth. et Sm., adventice éphémère des gorges de Malleval (Loire -France). *Bulletin Mensuel de la Société linnéenne de Lyon*, 73: 205-208.
- SÁEZ, L.; AYMERICH, P. & BLANCHÉ, C., 2010. *Llibre vermell de les plantes vasculares endèmiques i amenaçades de Catalunya*. Argania. Barcelona.
- TUTIN, T. G. [et al.] (ed.), 1993. *Flora Europaea*, Vol. I (2a ed.). Cambridge University Press.